

Talat paşanyň öldürilmegi we gandaryň sud prosesi

Category: Kitapcy, Taryhy makalalar

написано kitapcy | 23 январа, 2025

Talat paşanyň öldürilmegi we gandaryň sud prosesi TALAT PAŞA'NIN ÖLDÜRÜLMESİ VE KATİLİN YARGILAMA SÜRECİ

Birinci Dünya Savaşı'nın Osmanlı Devleti ve müttefikleri açısından sona ermesinin ardından Sadrazam Talât Paşa, 1918 yılı Ekim ayı başlarında görevinden istifa etmişti. Daha sonra 1 Kasım 1918'de İttihad ve Terakki Fırkası'nın son kongresini yaparak arkadaşlarıyla fırkayı tasfiye etmeye karar vermişlerdi. Aynı günün akşamı Enver, Cemal ve Bahattin Şakir ile birlikte İstanbul'dan ayrıldılar. Talât Paşa, çeşitli maceraların ardından Berlin'de yaşamaya başladı. Burada kaldığı sürece de siyasetten uzak durmamış Şark Kulübü'nü kurarak yurt dışında bulunan İttihad ve Terakki üyeleri ve diğer Müslüman ülkelerden burada yaşayan gençlerin toparlanması hususunda önemli faaliyetlerde bulunmuştur.

■ Talat Paşa

Talât Paşa, Berlin'e geldikten sonra birkaç ev değiştirmişti. Çok tasarruflu ve sade bir hayat sürmesine rağmen parası azalıp ve büyük maddî sıkıntıya düşünce Avrupa'nın diğer şehirlerindeki dostlarına mektup yazarak onlardan para istemişti (Babacan, 2014, s. 244).

Bu arada Ermeniler, başta Talât Paşa olmak üzere son dönem Osmanlı idaresinde bulunmuş İttihad ve Terakki ileri gelenlerinin, Birinci Dünya Savaşı esnasında Ermenilerin tehcir edilmesi kararı ve uygulamasında etkili olduğunu düşünmekteydiler. Bu nedenle komiteciler 1915 tehcirinde ölen Ermenilerin intikamlarını almak düşüncesiyle İttihad ve Terakki liderlerine suikastlar yapmaya karar vermişlerdi (Özdemir, 2014, s. 17). Bu liderlerin ortadan kaldırılması

projesine de "Operasyon Nemesis" adını vermişlerdi. Adını Eski Yunan adalet ve intikam tanrıçası Nemesis'ten alan bu operasyonu gerçekleştirecek örgüt, Taşnak Cemiyeti'nin de bir alt koluydu (Karataş, 2007, s. 31). Operasyonları idare etmek için de ABD'den Türkiyeli bir Ermeni Shahan Natali (Hagop Der Hagopian) görevlendirilmişti. Nemesis Operasyonu, Osmanlı devlet adamlarına ve Ermeni asıllı Türk vatandaşlarına karşı bir grup Ermeni suikast timi tarafından gerçekleştirilen bir dizi cinayetin adıdır. Ermenilere ait kayıtlarda birçok konferans tarafından tartışıldığı ve planlandığı belirtilen "özel operasyonlar"ın esas olarak ise Amerikan Merkez Komitesi, İstanbul Merkez Komitesi ve Ermeni Devrimci Federasyonu tarafından gerçekleştirildiği anlaşılmaktadır (Avcı, 2012, s. 96).

İttihad Terakki liderlerini savaş sonrasına kadar yaptıkları ve daha sonra yapabilecekleri konusunda, kendi siyasi planları çerçevesinde en büyük engel olarak gören ülke, İngiltere idi. Bu nedenle Talât Paşa'nın katledilmesi hadisesinde, diğer liderlerde olduğu gibi İngiltere'nin parmağı, yönlendirmesi, istihbari alt yapıyı hazırlaması gibi rollerinin olduğu ortaya çıkmaktadır. Görünüşte Ermeni Taşnaksutyun'un sözde vatansever duygularla gerçekleştirdiği bu olayların arkasında aslında ayrıntılarına aşağıda değineceğimiz, İngiltere ve İngiliz çıkarları vardı. Taşnaksutyun yine burada taşeron olarak kullanılmıştır.

İngiliz istihbaratı, Talât Paşa'yı önce Berlin yolunda yakalamayı planlamış, sonra da Berlin'de tutuklamayı düşünmüştü, ancak her iki plandan da Almanya'da bir takım sorunlara yol açabileceği endişesiyle vazgeçmişti. İngiliz istihbaratı, Talât Paşa ve "İttihatçılar", gerek yurtdışı temasları, gerekse görüştükleri kişileri göz önünde bulundurarak neyin peşinde olduklarını öğrenmeye karar verdi. Çünkü İngiliz istihbaratının elinde, Talât Paşa ve "İttihatçılar", bir yandan Müslüman ülkelerden Mustafa Kemal Paşa'nın başlattığı Kurtuluş Savaşı için destek elde etmeye çalıştıkları, diğer taraftan da Ankara hükümetinden sığınma isteme niyetinde oldukları yönünde bilgiler vardı (Avcı, 2012,

s. 97).

Bu bilgileri teyit etmek amacıyla Balkanlar ve Anadolu'da gezi ve röportajlar yapmış, ancak uğradığı hemen her yerde bir olayın çıkmasına "görünmeyen katkılar sağlamış" bir İngiliz casusu olan Aubrey Nigel Henry Molyneux Herbert, Talât Paşa ile bir röportaj yapmak için randevu istedi. Paşa ile ölümünden sadece dokuz gün önce görüşen Aubrey Herbert, yaptığı röportajda bu bilgileri doğrulayıcı ipuçlarına ulaştı. Hatta bu ipuçlarınının da ötesinde Talât Paşa'nın İngiltere'yi eğer Türkiye ile adil bir antlaşma yapmazsa İngiliz sömürgelerinde hem Pan-Turanist hem de Pan-İslamist bir hareket başlatmakla tehdit etmesi, İngilizlerin infaz kararı vermesine yol açmış olmalıdır. Çünkü İngiltere'nin en büyük korkusu ve en büyük tehdit olarak değerlendirdiği hususlar, bir gün kendisine karşı Müslümanların birleşmesi veya Türkiye'nin Orta Asya'daki "Müslüman Türkler" ile birlik olmasıydı. İngiltere bunu engellemek için Türkiye'nin Orta Asya ile temasını kesmek niyetindeydi. Albay Schieffer'a hazırlatılan "Pan-İslamizm'in Kaynak ve Gelişimi, Şimdiki Tehdit" isimli raporda, Ermenistan'ın kurulmasının Türkiye'nin bir Türk-İslam Birliği kurmasının önündeki en büyük engel olacağı, Türkiye'nin Orta Asya ile bağlantısını kaybedeceği ve halifelik makamının İngiltere'ye karşı kullanılmasının önüne geçileceği ifade edilmişti (Avcı, 2012, s. 98).

Bu arada İngiltere'nin ve tüm "emperyalist güçlerin" sözde düşmanı Sovyet Rusya ile arasında bir yakınlaşma başlamıştı. Talât Paşa'nın Aubrey Herbert ile röportajında söyledikleri Rusya'yı da rahatsız etmiş ve bu, İngiliz istihbaratının Rus istihbaratı ile yakınlaşması sonucunu doğurmuştu. Her iki teşkilat da, Talât Paşa'nın fiziksel bilgilerini ajanlarına verip Berlin'e göndermişlerdi. 15 Mart 1921 günü de Solomon Teilirian, Talât Paşa suikastını gerçekleştirdi. İttihad ve Terakki'nin önde gelenlerinden Talât Paşa, İngiliz-Sovyet çıkar birliği sonucunda Taşnaklar tarafından öldürüldükten bir gün sonra 16 Mart 1921'de İngiliz-Sovyet Ticaret Antlaşması'nın imzalanması bir tesadüf olmamalıdır (Avcı, 2012, s. 99).

Suikast şöyle gelişmişti: Tetikçi Solomon Teilirian hayvanat bahçesine gitmekte olan Talât Paşa'yı karşıdaki kaldırımdan takip etmiş, arkadaşları da bir otomobil ile onu beş on adım geriden izlemişlerdi.

Sırtında kurşunî renkte bir pardösü bulunan Talat Paşa, bahçeye girince bir tur atıp Şark Kahvesi'nde oturdu. Kahvesini içtikten sonra evine gitmek üzere yürümeye başladı. Talât Paşa, saat 11 sıralarında evinin bulunduğu Hardenberg Sokağı'na girdi. Tam 17 numaralı evin önüne geldiğinde, Teilirian, Paşa'nın omzuna dokunarak "Talât, Talât" diye seslendi. O da arkasını dönünce katil başına bir kurşun sıktı ve silahı oraya bırakıp kaçtı. Talât Paşa derhal ölürken orada bulunanlar kaçmak üzere olan katili yakaladılar ve polise teslim ettiler. Talât Paşa'nın üzerinden Ali Saî adına düzenlediği sahte kimliği çıktığı için ilk önce teşhis edilememişti. Bu yüzden ceset iki saat kadar olay yerinde kaldı. Olayı 200-300 metre uzaktan gören Salim Bey'in, gelerek Paşayı teşhis etmesinden sonra polis tutanaklarına Talât Paşa'nın öldürüldüğü haberi geçildi. Paşanın cenazesi otopsi yapıldıktan sonra morga kaldırıldı. 19 Mart Cumartesi günü yapılan cenaze töreninin ardından, daha sonra memlekete getirilmek amacıyla tahnit edilerek, Berlin'de Müslüman mezarlığında bulunan özel bir mekânda koruma altına alındı.

■ Katil Teilirian

Katil Teilirian, karakolda tercüman aracılığıyla yapılan sorgulamasında "Almanya'ya sadece Talât Paşa'yı öldürmeye geldim. Ailem Ermeni tehcirinde öldü, ben tesadüf eseri ölümden döndüm. Daha o zaman Talât Paşa'yı öldürmeye ant içtim. Ermeni asıllı bazı vatandaşlar bana Talât Paşa'yı öldürmem için para verdi. Epeydir Berlin'deyim. Çeşitli pansiyonlarda kaldım. Birkaç hafta evvel Talât Paşa'nın Hardenberg Sokağı 24 numaralı evin ikinci katında oturduğunu öğrendim. Onu rahatça izlemek ve alışkanlıklarını ezberlemek için tam karşısındaki binada oda tuttum" diyerek suçunu da kabul etmiştir. Katil, cinayet gerekçesini ve halet-i

ruhiyesini şöyle anlattı: “Kitle katili Talât Paşa’nın öldüğünü duyan vatandaşlarım rahat bir nefes alacak ve bu başarımdan ötürü benimle iftihar edeceklerdir. Bunu düşününce seviniyorum. Cinayeti sadece bu duyguyu tatmak için işledim. Bu cinayeti soğukkanlılıkla, önceden hesaplayarak, hazırlanarak işlediğimi itiraf ediyorum. Sorumluluğu vicdan rahatlığıyla taşıyorum” (Zaptçioğlu, 1993, s. 14). Solomon Teilirian, aynı gün çıkarıldığı Şarlottenburg mahkemesince tutuklanarak hapse atılmıştı.

Talât Paşa Davası duruşması, 2 Haziran 1921’de Berlin’de başladı. Mahkemenin başkan koltuğunda yüksek ceza hâkimi Dr. Lehberg bulunuyor, yardımcılıklarını ise, ceza hâkimleri Bathe ve Dr. Lachs yapıyordu (Zaptçioğlu, 1993, s. 12).

Sanık hakkında 31 Mayıs 1870 tarihli Alman Ceza Kanununun 211. maddesinin uygulanması söz konusuydu. 211. maddenin metni şöyledir: “Adam öldüren kişi, eğer öldürme fiilini kasten yerine getirdiyse cinayet suçundan ölüm cezasına çarptırılır”, yani eğer mahkeme Teilirian’ın Talât Paşa’yı bilerek, önceden planlayarak, kasten öldürdüğüne hükmederse onu ölüm cezasına çarptıracaktı. Alman Ceza Kanunu, cinayet ve adam öldürmeyle ilgili başka maddeler de içermekteydi. Kanunun 212. maddesine göre cinayette kasıt bulunmuyorsa “adam öldürmek” suçundan 5 yıldan hafif olmamak üzere ağır hapis cezasına mahkûm edilecektir. 213. madde “tahrik” unsurunu içermekteydi. Maktul, yani Talât Paşa eğer sanığı, katili, ona veya yakınlarına eziyet ya da hakaret etmek yoluyla kışkırttıysa, başka hafifletici nedenler varsa cinayette “tahrik” unsuru olduğu kabul edilecekti. Tahrik sonucu adam öldürmenin cezası altı aydan az olmamak üzere ağır hapisti (Babacan, 2014, s. 252).

Öte yandan iddianamenin daha 29 Martta, yani suikastın ikinci haftasında hazır edilmiş olması çok dikkat çekicidir. Savcılık uluslararası kovuşturmaya gerek duymamış ve davayı mümkün olduğunca çabuk kapatabilmek için iddianame en kısa sürede düzenlenmiştir. İddianamede sanık, “15 Mart 1921 tarihinde Charlottenburg’da eski Türk Sadrazamı Talât Paşa’yı kasten öldürmek ve öldürme fiilini tasarlayarak işlemek” ile itham

edilmekteydi (Babacan, 2014, s. 255).

İddianamede sunulan delillerin tümü cinayet davalarında alışılmışın dışında sanığın itiraflarına dayanmaktaydı. Zaten suçüstü yakalandığı için katilin başka türlü davranmasına imkân yoktu.

İddianamede toplam sekiz bilirkişinin, iki bilirkişi tanığın ve aralarında polis memurları, sanığın ev sahibi ve Talât Paşa'nın eşinin de bulunduğu dokuz tanığın daveti talep edilmişti. Hakiki tanıkların dışındaki sahte tanıkların tümünün sanığın hemşehrileri oldukları özellikle göze çarpmaktaydı. Sanık karşısında gerçekten bir şey söyleyebilecek durumdaki tek kişi olan, Talât Paşa'nın eşinin davaya tanık olarak dahi katılmasına müsaade edilmemiştir. Şu halde yargılamanın hukuki seyrinde ilerlemesi mümkün görünmüyordu (Ünal 2004, s. 14-15).

Mahkemede başta Liman Von Sanders olmak üzere çeşitli bilirkişiler ve tanıklar dinlenmiştir. Mahkeme heyeti, başka şahidin dinlenmemesine karar verdikten sonra sıra doktorların Teilirian'ın aklî dengesi hakkındaki raporlarına gelmişti. Alman Ceza Kanununun 51. maddesi "Sanık akli dengesi yerinde değilse işlediği suçtan sorumlu tutulamaz" diyordu. Mahkemede beş saygın ve konusunda uzman doktor, raporlarını okudular. Bilirkişilerden, mahkeme doktoru Robert Stoermer, "Kanaatimce sanık epilepsi(sara) hastasıdır ve yaşadığı vahşetler ruhunda sarsıntılar yaratmıştır" diyordu. Ama bu hastalığın onun iradesini doğrudan etkileme ihtimali yoktu. Nitekim Teilirian, büyük bir irade ve dayanma gücüne sahipti. Cinayet günü cesaretlenmek için konyak içmişti. Doktor, Teilirian'ın ifadelerinden eylemi uzun süredir planladığı sonucunu çıkartmıştı. Kısacası "akli dengesizlik", Teilirian açısından söz konusu değildi. İşlediği cinayetten sorumluydu (Babacan 2014, s. 260).

Mahkemede yapılan uzun müzakerelerden sonra, sıra kapanış konuşmalarına gelmişti. Önce savcı, sonra da Teilirian'ın üç avukatı konuşmalarını yaptılar. Avukatlar ayrı ayrı ikişer kere söz aldılar.

Savcı, "Teilirian'ın cinayetten suçlu bulunmasını" talep

ediyor ve şöyle diyordu: “Bu cinayetin kurbanı özel bir şahsiyetti. Tanınmayan, bilinmeyen bir kitlenin içinden bir el uzanmış ve bu adamı yere sermiştir. Maktûlün kendisi de bir halk çocuğuydu. Halkların bir biriyle boğuştuğu bir dönemde vatanın kaderini etkilemiş, Alman halkının sadık müttefiki olarak tarihin en yüksek kademelerinde dolaşmıştır. Bunun siyasî cinayet olduğuna dair en ufak kuşku yoktur. Sanık siyasî nefret ve siyasî intikam hırsıyla davranmıştır. Ermeni halkına yapılanlar gerçekten dehşet vericidir. Sanığın kendisi ve ailesi de dehşetli olaylarla karşılaşmıştır. Böylece içinde intikam düşüncesi belirmiştir. Kuşkusuz sanık Talât Paşa’yı sorumlu görüyordu. Burada Ermenilerin ve dostlarının Talât Paşa’yı suçlu gördükleri şüphe götürmeyecek biçimde ortaya çıkmıştır.”

3 Haziran 1921 Cuma günü jüri başkanı Otto Reinicke, kararı açıkladı: “Sanık, Solomon Teilirian, 15 Mart 1921 tarihinde, Charlottenburg’da, Talât Paşa’yı kasten öldürmekten suçlu mudur? Hayır”. Jürinin beraat kararı üzerine mahkeme ayağa kalktı. Dinleyicilerden kararı alkışlayanlar çoğunlukta idi. Hâkim, Teilirian’ın serbest bırakıldığını ve mahkeme masraflarının devlet tarafından ödeneceğini açıkladı. Sanığın avukatları, tercümanlar ve Ermeni dinleyiciler, Teilirian’ı kucaklayarak kutladılar.

Savcı her ne kadar mahkemenin gittiği seyrin yanlış olduğunu, siyasal bir yargılamaya döndüğünü ikaz etse de konuşması jüriyi etkilemedi. Avukatlar Teilirian’ı ateşli konuşmalarla aklamayı ve Talât Paşa’yı “katliamların baş sorumlusu” olarak göstermeyi başarmıştı. Savcılık makamı karardan hemen sonra temyize başvurdu, ancak başvurusunu birkaç gün sonra kendiliğinden geri çekti (Zaptçioğlu 1993, s. 15).

Alman mahkemesinde Teilirian’ın suçluluğunun reddedilmesi, Almanya’nın da suçunun reddedilmesi demektir ve Almanya’yı suça iştiraktan kurtarıyordu. Kararla birlikte bu cinayet, sanığın aile fertlerinin öldürülmesinin intikamını almak maksadıyla işlenmiş, ahlakî bir eylem olarak haklı kılınıyordu. Savunma, cürmün kişisel önemini vurguladığından, suikastın örgütlü yönü göz ardı edilmiş ve bunun sonucu olarak Ermeni terör

örgütlerinin işleyeceği diğer cinayetlerin önü açılmıştır (Ünal, 2004, s. 65-66).

Talât Paşa Davası kararına Berlin'de yaşayan Müslümanlar, büyük tepki göstermişlerdir. İlk yazılı tepki, kararın açıklanmasından bir gün sonra, 4 Haziran 1921'de Şark Kulübünden (Orientalischen Club) gelmiştir. Yapılan açıklamada, önce "Ermeni Meselesi'nin İtilaf Devletleri diplomatları tarafından çıkarıldığı ve bundan amaçlananın da Türklerle Ermenileri birbirlerine düşürerek bu yolla kendi emperyalist emellerine ulaşmak olduğunun altı çizilerek, "akan kan ve intikam duyguları için, bu iki halktan hangisinin ve bu halklardan kimlerin sorumlu ve bugün hangi halkın baskı altında olduğunu bulmak kolay değildir. Bunun gerçek cevabını ancak tarih verebilecektir" denilmiştir. Böylece Ermeni Meselesinin karmaşık bir hale sokulduğu ve bundan İtilaf Devletlerinin sorumlu olduğu, ayrıca halihazırda kabul edildiği gibi olayların müsebbibinin Türkler değil, Ermeniler olduğu ifade edilmiştir (Ünal, 2004, s. 77).

Talat Paşa dünyadaki diğer benzerleriyle karşılaştırıldığında zamanının şartlarına göre en insânî bir biçimde uygulamaya çalıştığı tehcir kanunu sebebiyle Ermenilerin boy hedefi haline gelmişti. Savaşın galibi İngiltere, siyasi ve askerî üstünlükle dünyayı kendi menfaatleri doğrultusunda şekillendirirken Türklere, Osmanlı Devleti'ne biçtiği rolü belirlediği sırada bazı engelleri kaldırmayı planlamıştı. Talât Paşa'nın yurt dışında yaptıklarını, siyasi faaliyetlerini, Türkiye ve onun menfaatleri için girişimlerini tasvip etmediği için onu hedef haline getirmişti. Onu öldürmek için Ermeni örgütleri ve militanları hazırды. İngilizlerin yol göstermesi, teşvik ve tahrikleriyle yola çıkan Ermeni örgütleri, Talat Paşa'yı kendi idealleri için ortadan kaldırmış gibi görünseler de, aslında İngilizlerin isteklerini yerine getirmiş oluyorlardı.

Talât Paşa'nın siyasi kimliği ve adının karıştığı olaylar, ölümünden sonra görülen davayı da siyasallaştırmıştı. Almanya'da meydana gelen hükümet değişiklikleri ve iç siyasi çekişmelerin doğurduğu yeni Türkiye politikası, Paşanın

katilinin yargılanması esnasında kendini belli etmişti. Öyle ki Talât Paşa davası ve jürinin kararı, Batı dünyasında bugüne kadar “Talât Paşa’nın suçunun ispatı” sayılmıştır. Almanya’daki dava, yıllardır “Soykırım Mahkeme Önünde” başlığıyla kitaplara bile konu olmuştur.

Dr. Hasan BABACAN.

Alıntı Kaynak:
<http://turksandarmenians.marmara.edu.tr/tr/talat-pasanin-oldurulmesi-ve-katilin-yargilama-sureci/>

■ Kaynakça

- ◆ Arif Cemil (Denker) (1992), İttihatçı Şeflerin Gurbet Maceraları, İstanbul.
- ◆ Avcı, Halil Ersin (2012), “Dış Destekli Uluslararası Terör Örgütü Örneği: Daşnaksutyun ve Faaliyetleri (1890-1922), Uluslararası Güvenlik ve Terörizm Dergisi, Cilt 3 (1), s. 89-101.
- ◆ Babacan, Hasan (2014), Mehmed Talât Paşa, Ankara.
- ◆ Bleda, Mithat Şükrü (2010), İmparatorluğun Çöküşü, İstanbul.
- ◆ Çavdar, Tefvik (1995), Talât Paşa Bir Örgüt Ustasının Yaşam Öyküsü, Ankara.
- ◆ Gazigiray, A. Alper (1982), Ermeni Terörünün Kaynakları, İstanbul.
- ◆ Karataş, Zeynep (2007), Ermeni Terör Örgütü: ASALA, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- ◆ Özdemir, Hikmet (2014), “Kör İnanç Olarak İntikamcılık ve Taşnak-Asala Suikastleri”, Avrasya İncelemeleri Merkezi, AVİM Report, No 6, Mart 2014, s. 15-24.
- ◆ Şakir, Ziya (2011), Yakın Tarihimizin Üç Büyük Adamı, Talât-Enver-Cemal Paşalar, İstanbul.
- ◆ Şıracıyan, Arşavir (1997), Bir Ermeni Teröristin İtirafı, İstanbul.
- ◆ Tasvir-i Efkâr (1942), 13 Kanunuevvel 1942, s. 3.
- ◆ Ünal, Şeref (2004), Salomon Teilirian Davası -Talât Paşa

Suikastı- (Berlin, 2-3 Haziran 1921).

◆ Zaptçioğlu, Dilek (1993), "Talât Paşa Davası", Cumhuriyet, 23 Nisan 1993 Cuma, s. 14. Taryhy makalalar